

ІВАНКІВСЬКА ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА
МЕТОДИЧНО – БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ВІДДІЛ

Година пам'яті:

**« Навіки в пам'яті
народу війни обпалені
роки »**

(до 70-річчя визволення Іванківського району від
німецько – фашистських загарбників)

сmt. Іванків, 2013рік

70-річчю визволення Іванківського району від німецько-фашистських окупантів присвячується.

Початок окупації – 23.08.1941р.

День визволення – 11.11.1943р.

І вед. Мирну тишу і спокій порушив страшний гуркіт, що накрив землю. Спалахи вогню розірвали небо. Зловісні чорні хрести зависли в ньому. Це сталося 22 червня 1941 року. Полчища озброєних до зубів фашистів перейшли кордон. Перші удари, прийняли прикордонники, а Київ бомбила німецька авіація. Війна... Але ніхто тоді не знав, як довго вона триватиме, в яку ціну вона стане нашому народові.

ІІ вед. 23 червня в Київській бласті було оголошено військовий стан і мобілізацію. Десятки тисяч добровольців влилися в ряди захисників Вітчизни. Всього Київщина дала Червоній Армії 450 тисяч воїнів, понад половина з них – уродженці області. Сотні жителів району вступили до лав Червоної Армії, щоб зі зброєю в руках захищати Батьківщину. А вже 23 серпня 1941 серпня німецько-фашистські загарбники вдерлися до Іванкова. Почалися страшні дні окупації. Вже в серпні – жовтні фашисти розстріляли 500 чоловік.

Проте жителі району не скорилися ворогові. В Іванкові, Розважєві, селах Блідча, Русаки, Леонівка, деяких інших створюються підпільні групи. Підпільники вели агітаційну роботу серед населення, поширювали листівки, допомагали партизанам продуктами, медикаментами, зброєю. У боротьбі з ворогом багато підпільників загинуло.

Деякий час в селах Заруддя і Тетерівське діяли бойові групи, якими керував вчитель села Підгайне Іван Васильович Сергієнко. Заарештований і страчений фашистами І.В.Сергієнко був посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

І вед. У 1942-1943 роках на території району діяв партизанський загін імені Щорса (командир А.Є.Петров), який об'єднував 200 бійців. 21 червня 1943 року група партизанзагону влаштувала засаду в районі села Доманівка, де був загін карателів. Коли вони залишили село, партизани знищили багато поліцаїв. Всього загін знищив 212 гітлерівців, близько 50 зрадників, 1 танк, 6 автомашин, 3 мотоцикли, підірвав 7 мостів.

Активно боролися проти ворога Розважівський партизанський загін (командир П.М.Могила), загін імені Котовського (командир А.Л.Іванов), загін імені Кутузова (командир М.В.Воїнов), загін «Олімп» (командир П.Р.Пермінов), загін «Московський» (командир М.І.Зелінський).

З метою координації дій партизанських сил Київщини у травні – червні 1943 року на території району завершилося формування Київського з'єднання партизанських загонів під командуванням Івана Олександровича Хитриченко.

напередодні жовтня 1943 року у з'єднанні налічувалось 2846 бійців. За час бойових дій партизани знищили понад 1,5 тисячі гітлерівців, пустили під укіс 52 воїнських ешелони, знищили 12 танків і бронемашин, 280 автомашин, 43 сільські управи.

Партизанські загони активно діяли аж до приходу Червоної Армії. Основні бої на території району розгорнулися за звільнення Іванкова. Участь у них брали 487-й стрілецький полк 143-ї Коростенсько-Конотопської дивізії, інші військові частини 1-го Українського фронту. 11 листопада 1943 року вони з боями форсували річку Тетерів і визволили Іванків.

І вед. Трудящі Іванківського району свято бережуть пам'ять про воїнів, які загинули в боях за його визволення. У центрі Іванкова, в парку культури та відпочинку, височить пам'ятник загиблим героям. У двох братських могилах в Іванкові похований 131 воїн. Військові поховання є в селах району.

Окупанти завдали великої шкоди району. Було замучено і розстріляно 674 чоловіки з чила партизан, підпільників, мирних жителів. На роботи до Німеччини з Іванківського району було вивезено чоловіків – 2234, а жінок – 2694, це здебільшого молодь. Знищено понад одну тисячу будівель. 495 селянських господарств. На фронтах Великої Вітчизняної війни загинуло близько 5 тисяч уродженців району.

І вед. Шановні присутні, **хвилиною мовчання** пом'янімо всіх своїх земляків, хто не повернувся з війни, хто помер пізніше від ран, від спогадів, хто був у фашистській неволі і тих, хто не шкодуючи свого життя визволяв наш край. Вічна їм пам'ять!

І вед. Кожний населений пункт району має свою історію тих тяжких воєнних років. Німецький солдат пройшов нашою землею полишаючи за собою спалені хати, людське страждання, голод, розруху, скалічені долі тисяч людей.

І вед. 23 серпня 1941 року Іванків був окупований німецькими військами. 808 днів і ночей воно було під ворогом, боротьбу з яким вели підпільні групи та партизанські загони.

Підпільники готували партизанам бланки для пропусків, документи, які увільняли радянських людей від вивезення в Німеччину, готували розвідувальні дані військового і економічного характеру, залучали до партизанських груп.

Згідно з хронологічною довідкою Іванківської селищної ради від 2 жовтня 1945 року шефом району був Вандершкруф, старостою Марек.

На працю в німецьке рабство вивезено молоді з селища Іванків 235 чоловік. Розстріляно партійно – комсомольського і колгоспного активу Іванкова 44 чоловіки. З них дітей від 1 до 8 років – 63.

За період окупації 1941-1943 років в Іванкові для підтримання порядку діяли гебітскомісаріат, сільгоспкомендатура, жандармерія, поліція, райуправа, старостат, мировий суддя.

Німці вивозили людей, худобу, грабували все нажите. Ввели суворий режим.

26 червня в урочищі «Березівка» під Шпилями розстріляно іванківських підпільників: Катерину Фещенко, Клавдію Терентюк, та інших народних месників. На місці розстрілу пізніше встановлено обеліск. Героїчною смертю загинув від рук гестапівців перший секретар райкому партії Яків Толочин. Іменами багатьох підпільників і партизан названі сьогодні вулиці селища: Ніни Сосніної, Володі Хоменка, Клави Терентюк, Катерини Фещенко, Якова Толочина.

На різних фронтах захищали Вітчизну Петро Черненко – Герой Радянського Союзу, Юзеф Верес та Пилип Приходько – кавалери трьох орденів Слави, орденосці – М.С.Тивоненко, М.П.Гугленко, Т.Ю.Симоненко, В.І.Кузьменко.

Райцентр перейшов уперше до рук червоноармійців 10 листопада 1943 року. Але цього ж дня ворог контратакував та захопив у полон 16 поранених бійців. Фашисти спалили їх у хаті І.М.Мельниченка. Окремо на околиці селища спалили живцем командира мінометного взводу лейтенанта Невару.

Остаточо ж Іванків був звільнений наступного дня, 11 листопада 1943 року. 72 воїни склали свої голови на підступах до Іванкова та у ході боїв за звільнення селища.

П вед. 435 жителів сіл Блідча, Коленці, Леонівка, хутора Кленцівського не повернулись з фронтів. 58 їх мирних громадян було вбито за період фашистської окупації.

Особливу гордість для кожного з блідчан в історії села періоду війни становить тижневе перебування в селі весною 1943р. партизанського з'єднання С.А.Ковпака. Село перетворилось на партизанський табір. Кожен старався допомогти народним месникам. Багато односельчан влелись у з'єднання. В цей час ковпаківцями було підірвано залізничний міст через річку Тетерів, в районі залізничної станції Тетерів, спалений щойно збудований дерев'яний міст через річку Тетерів в Іванкові, розбито фашистський загін під Блідчею. Натомість блідчанська земля скорботно прийняла тіла 18 загиблих партизан – ковпаківців, серед яких був і улюбленець загону, 16-річний зв'язковий Володя Шишов. Крім того багато наших земляків брали участь у діях партизанських загонів Воїнова, Абдуліна, Пермінова.

І вед. Найтяжче випробовування випало на долю жителів Варівської сільської ради, села Варівськ, Людвинівка, Рахвалівка, в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. 25 чоловік було насильно вивезено на роботи до Німеччини. Жителі села Варівськ примусово працювали на будівництві оборонних укріплень, рили окопи.

Звірячу розправу над населенням, яке підозрювали у зв'язках з партизанами, вчинили фашистські мерзотники в селі Рахвалівка. Загнавши 17 дорослих і 6 дітей у лісникову хату поблизу села, облили її бензином і спалили всіх заживо, не пожалівши ні жінок, ні дітей.

Із фронту не повернулось до рідних домівок 167 осіб.

За бойові заслуги в Великій Вітчизняній війні 52 земляка нагороджено орденами і медалями СРСР.

ІІ вед. Із перших днів Великої Вітчизняної війни на захист Батьківщини стали 386 жителів села Горностайпіль, а ті, які залишилися дома замінили їх на роботів в колгоспі.

22 серпня 1941 року село окупували гітлерівські війська. Гітлерівці ввели жорстокий режим масового терору. Вже до кінця 1941 року вони розстріляли 100 мирних жителів, а всього за час окупації закатували 285 осіб, 350 відправили на каторжні роботи до Німеччини. Було зруйновано всі колгоспні приміщення, школу, лікарню, клуб, аптеку, будинок сільської ради, магазини та 40% житлового фонду. Проте горностайпільці не скорилися. В селі розгорнули діяльність підпільники, очолювані Г.С.Юрченком та С.Є.Дорошенком. Патріоти розповсюджували листівки, збирали відомості про сили окупантів, діставали зброю для партизанів та підпільників, розповсюджували зведення Радінформбюро.

Середню школу фашисти перетворили в госпіталь для радянських військовополонених, який фактично був концтабором. Майже вісім місяців у таборі жили й боролися, як могли, понад 500 поранених. Поранених солдат не лікували. Від ран, голоду й хвороб воїни швидко помирали. Тут же, поруч, невдовзі виростало кладовище.

Всім селом підтримували у солдатському тілі живий дух. З часом, ставши на ноги, в'язні почали шукати шляхи, щоб вибратись на волю. У списки померлих записували живих, щоб при втечі німці не влаштовували розшуків, щоб не карали селян. Багатьом допомогли врятуватись у ті дні місцеві жителі. Кілька десятків чоловік залишилось в живих. Хто у партизани пішов, хто з тяжкими пораненнями, підлікувавшись, пробирався до рідної домівки.

Запеклі бої точилися за визволення Горностайполя. 6 листопада 1943 року підрозділи 8-ї стрілецької дивізії Першого Українського фронту остаточно вибили німців з села.

У боях особливо відзначилася обслуга під командуванням П.І.Товаровського. У нерівному поєдинку смертю героя загинули П.І.Товаровський, Н.Т.Пономарьов. Їм посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. В центрі села височить пам'ятник воїнам, які загинули в боях за визволення Горностайполя. Близько 300 чоловік – жителів сіл Горностайполя, Губин, Лапутьки – загинули в боях за Батьківщину, їх імена викарбувані на стелах пам'яті.

За проявлений героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни 200 жителів нагороджені державними орденами та медалями.

І вед. Тяжка доля випала жителям Димарки, Рудні – Левківської, Петрівського, Шевченкова під час гітлерівської окупації 1941-1943 років. Була відсутня торгівля в селі промисловими товарами, не було зв'язку, люди не мали солі, гасу. Доводилося ходити пішки по 106 кілометрів до Києва, щоб обміняти щось на продукти або одяг. Але й тут їх чекало лихо. У продавців і покупців фашисти відбирали товари, продукти, а тих, хто не хотів віддавати, – убивали.

Гітлерівці ввели жорстокий режим масового терору. Розстрілювали і катували мирних жителів. 72 жителі Димарської сільської ради були насильно вивезені на примусові роботи до Німеччини. Але люди не скорилися. На території сільської ради діяли групи підпільників, які співпрацювали з партизанськими загонами ім. Щорса.

Під час визволення сіл від німецько-фашистських загарбників загинуло 12 солдатів, котрі захоронені в братській могилі, яка знаходиться в центрі с. Димарка. Їх імена викарбувані на плиті біля пам'ятника. 173 чоловіки – жителі сіл Димарки, Рудні – Левківської, Петрівського, Шевченкового – загинули в боях за Батьківщину, їх імена викарбувані на стелах пам'яті та кладовищах сіл. За проявлений героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни 270 жителів нагороджені орденами та медалями. **II вєд.** 25 серпня 1941 року Чорнобильський район захопили німецько-фашистські загарбники. Не скорилися ворогові мешканці сіл Дитятки, Зорин, Фрузинівка – Дитятківської сільської ради. У селі Дитятки в 1941-1943 роках діяли підпільні групи. З перших днів окупації була створена партизанська група з 30 чоловік, яка згодом переросла в загін який налічував 500 партизан. Населення, що залишилось на окупованій території, чинило опір окупантам.

За мужність виявлену в роки Великої Вітчизняної війни, 154 жителі села Дитятки та 100 жителів с. Зорин нагороджені орденами та медалями СРСР.

I вєд. Гітлерівські окупанти зайняли село Жмійвку і встановили жорстокий кривавий режим. Школа була закрита, діти не навчались. Молоді було заборонено збиратися. Вечорами діяла комендантська година, населенню не дозволялося переходити навіть з хати в хату. Німецько-фашистські окупанти створили цілу агентурну мережу для того, щоб легше було боротися з непокірним населенням, з яким воно жорстоко розправлялося. Почали робити облави на молодь. 15 осіб було вивезено в Німеччину на каторгу.

У 1942 році в с. Жмійвка згуртувалася підпільна комсомольська організація, секретарем якої був П.С. Сорока. Вони виконували завдання по зв'язку і розвідці, а також брали активну участь в окремих бойових операціях проти німецьких гарнізонів і поліцаїв. А на початку 1943 року влилися в діючі партизанські з'єднання ім. Хрущова та Ковпака, загони ім. Суворова, ім. Леніна, ім. Котовського.

145 жмійвчан загинули на фронтах війни.

II вєд. Велика Вітчизняна війна принесла велике горе жителям сіл Заруддя, Кірове, Осовець, Слобода – Кухарська. Зарудці з перших днів окупації на чолі з Романом Даниленком організувались на боротьбу проти фашистів. У навколишніх лісах діяв партизанський загін І.О. Хитриченка. Одні пішли в партизани, інші, чим могли, підтримували їх. На станції Тетерів розкрили склад з боєприпасами й, озброївшись, партизани з боями рушили в сторону села Раски. Карний загін фашистів напав на їх слід. Село Раску спалили, жителів розстріляли.

На світанку 14 травня 1943 року карний загін німецьких військ оточило село Заруддя з усіх кінців. Село (500 хат) підпалили, при спробі втекти з села – розстрілювали. В той день було вбито 50 зарудців, серед них 20 жінок і 7 дітей. Людей зігнали до центру села. Карателі мали намір спалити людей живими в сільській церкві, так вони вже вчинили в с. Яхнівка, що знаходилося поблизу Заруддя. Там були зігнані в сарай і спалені заживо. Та до німецького офіцера, який керував розправою, підійшов священник на прізвище Білосорочка й почав цілувати хрест, переконуючи карателя, що люди загинуть цілком безневинно. Чи ті слова вплинули на фашистів, чи щось інше, але людей відпустили. Село ж згоріло, залишилась одна малесенька хатина, яка й понині стоїть, як пам'ятник тим страшним подіям. Зарудці переховувалися в лісах, у землянках, аж до визволення території від фашистів.

Село було визволене 7 листопада 1943 року. Пам'ять про події Великої Вітчизняної війни зараз зберігають 8 могил – обелісків на кладовищі та пам'ятник – обеліск «Скорбна мати» в центрі села з написом: «Нескореним жителям с. Заруддя, розстріляним у травні місяці 1943 року німецько-фашистськими загарбниками» та з прізвищами загиблих жителів села Заруддя.

I вед. Тяжким випробуванням стали роки Великої Вітчизняної війни для жителів с. Кропивня та навколишніх сіл Кропивнянської сільської ради. В період фашистської окупації місцеві жителі розгорнули активну боротьбу проти поневолювачів. Усі дорослі чоловіки пішли на фронт. У селі Кропивня діяла підпільна організація, яка мала свою радіостанцію й друкарську машинку. Радіостанція була вмурована в печі будинку Дмитра Отрошенка. Ольга Оксьоненко (Отрошенко) разом зі своїми сестрами слухали зведення інформбюро, друкували листівки й розповсюджували їх у навколишніх селах. Очолював підпільну організацію Іван Васильович Сергієнко.

У роки війни дуже багато молоді с. Кропивня було направлено на примусові роботи до Німеччини.

Із фронту не повернулось 72 жителі села Кропивні. Пам'ять про них увіковічена в пам'ятному знакові загиблим воїнам, який встановлено на подвір'ї нині діючої Кропивнянської ЗОШ. Після війни сотні дітей залишились сиротами, десятки жінок – вдовами.

II вед. 22 серпня 1941 року села Кухарі, Підгайне, Яхнівка опинилися у ворожій окупації. З цього часу розгорнуло свою діяльність Розважівське партійне підпілля на чолі з Іваном Сергієнком, до якого входили бойові групи, в тому числі й з Кухарів.

Іван Васильович Сергієнко – уродженець села Підгайне, працював до війни вчителем місцевої школи. Очоливши районне підпілля, він допомагав місцевим жителям уникнути фашистської неволі, організував розповсюдження листівок, передавав важливі дані про гітлерівців партизанам. Та знайшовся зрадник, і І.В.Сергієнко змушений був покинути рідні місця й продовжити свою боротьбу в Кагарлицькому районі, де став першим секретарем Київського підпільного обкому

КП(Б)У. 18.01.1943 року гестапівці заарештували І.В.Сергієнка. Після катувань його було розстріляно. Жителі Кухарів, Підгайне, Яхнівки пишаються своїм земляком, якому 28.05.1965 року було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно). В рідному селі Підгайне йому встановлено пам'ятник.

Кухарівська земля дала життя ще одному Герою Радянського Союзу – Ніні Іванівні Сосніній. «Поліська ластівка», як її назвали, народилась в селі Кухарі, згодом сім'я переїхала в Тетерів, потім у Малин. У роки окупації гітлерівськими військами вона стала підпільницею, після смерті керівника підпільної організації м.Малин Тараскіна очолила підпілля. Її квартира була штабом підпільників. Там вона й прийняла мученицьку смерть за свою Батьківщину – 31 серпня 1943 року її заживо спалили фашисти разом з батьком. На місці, де колись стояв будинок, в якому проживала Ніна Сосніна, закладено парк і встановлено пам'ятний знак Герою Радянського Союзу Н.І.Сосніній.

5 лютого 1943 року в селі Яхнівка за участь у партизанському русі та за сприяння партизанам фашистські кати розстріляли 34 громадян із Кухарів, Заруддя, Оливи. Братська могила в центрі села постійно нагадує про них, а також про 48 бійців, які полягли за нашу землю визволяючи Кухарі 11 листопада 1943 року. 137 односельчан не повернулися з фронтів до своїх сімей. 36 громадян було вивезено на каторжні роботи до Німеччини.

За проявлений героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни багато жителів села Кухарі нагороджені орденами і медалями.

І вед. В серпні місяці 1941 року жителі села Сукачі піднялись на боротьбу з лютим ворогом. У селі розпочалась робота по забезпеченню збереження матеріальних цінностей колгоспного господарства. Було евакуйовано велику кількість худоби, розібрано й заховано багато сільськогосподарської техніки та дрібного інвентаря, аби все це не дісталось в руки ворогу. А невдовзі село окупували загарбники. Час від часу з'являлись гестапівці, віддавали сільським старостам свої накази – брати молодь в Німеччину, призначати селянам повинності, збирати податки на користь фашистської Німеччини. Люди ухилялись від виконання цих наказів, а молодь втікала від мобілізації на роботу в Німеччину. Справжнім захисником для молоді став лікар – терапевт Іванківської лікарні Артем Галіос. Своїм лікарським свідченням він відвертав молодь від фашистської неволі.

II вед. 29 серпня 1941 року гітлерівці захопили села Макарівку, Мала Макарівка, Русаки, Нові Макалєвичі. Почався найстрашніший період: грабежі, арешти, знущання, розстріли. На роботу у фашистську Німеччину було вивезено понад 100 юнаків та дівчат. У перші дні окупації вороги розстріляли 10 активістів у с.Макарівка.

11 листопада 1943 року радянські війська звільнили села від окупантів.

На честь загиблих у роки Великої Вітчизняної війни у селі Макарівка в 1981 році було відкрито пам'ятник, де викарбувано прізвища та імена односельчан, які не повернулися з війни.

І вед. Фашисти окупували село Мусійки 22 серпня 1941 року об 11-й годині дня. Багато місцевих жителів з сім'ями було виселено з їхніх осель в села Федорівка, Рудня, Варівськ та інші населені пункти, а в їхніх хатах розмістили німців. 205 молодих мусійківців вивезли до Німеччини.

Дехто з жителів втівав у ліси та приєднувався до партизанів, підпільників. За це окупанти розстріляли 8 мешканців села.

11 листопада 1943 року село було визволено від німецьких окупантів.

На фронтах війни загинуло близько 280 осіб. За мужність проявлену на фронтах Великої Вітчизняної війни бойовими нагородами було відзначено багато жителів села.

ІІ вед. Велика Вітчизняна війна принесла велике горе жителям сіл Обуховичі та Станішівка. 22 серпня 1941 року фашистські війська вдерлися в села. Почалися розправи над євреями та комуністами, підпільниками, партизанами, над всіма, хто не корився поневолювачам. Усіх євреїв села (41 особа) розстріляли недалеко від Обухович, а 16 комуністів було страчено в лісі біля села Болотня, під Іванковом, 6 чоловік було вивезено в Київ і там закатовано. Багато молоді було вивезено в Німеччину на примусові роботи. Дехто з них так і не повернувся з неволі, а дехто назавжди втратив здоров'я на тяжкій праці.

11 листопада 1943 року війська 1-го Українського фронту з боями форсували річку Тетерів, визволили Іванків, а потім і село Обуховичі. В бою за село загинуло 19 бійців. З війни не повернулося 278 жителів с.Обуховичі та 76 осіб с.Станішівка. За участь у Великій Вітчизняній війні 204 жителі с.Обуховичі відзначено урядовими нагородами.

І вед. В серпні 1941 року села Олива, Захарівка, Старовичі були окуповані фашистськими загарбниками. Частина жителів пішла в партизанський загін. За зв'язок з партизанами і допомогу їм 15 оливців було зігнано в хутір Яхнівку і спалено живими. За мужність виявлену на фронтах Великої Вітчизняної війни 80 жителів нагороджено орденами і медалями СРСР.

У листопаді 1943 року Оливу та інші села звільнили радянські війська.

ІІ вед. В серпні 1941 року фашистські загарбники ввійшли в село Олізарівку. Багато мешканців села захищали Батьківщину на фронтах Великої Вітчизняної війни. Працездатну молодь силоміць забирали в Німеччину на примусові роботи.

Після більш як дворічної окупації 2 листопада 1943 року воїни 336-ї дивізії Першого Українського фронту форсували річку Тетерів і звільнили район та село Олізарівку від німецьких загарбників. 93 мешканців Олізарівки так і не повернулися до рідної домівки. 9 травня 1992 року в центрі села був відкритий пам'ятник воїнам,

загиблим в роки Великої Вітчизняної війни, споруджений скульптором Леонідом Верстаком, виходцем з Олізарівки, який на даний час проживає в м. Києві.

І вед. Тяжкі роки випробувань випали на долю жителів сіл Оране, Степанівка, Хочева. У роки війни фашисти спалили в Ораному 260 хат, доценту був зруйнований крохмальний завод.

Серед жителів села Оране – 6 інвалідів війни, 4 учасники бойових дій та 240 дітей війни.

У роки Великої Вітчизняної війни загинуло 173 жителів села Оране, 63 жителі с.Хочева та 26 жителів села Степанівка.

ІІ вед. 22 червня 1941 року війна перервала мирну працю жителів сіл Прибірськ та Пироговичі. Дорого вона обійшлася людям. На фронті Великої Вітчизняної війни пішло понад 400 приборців. Захищаючи рідну землю 136 з них загинули, більшість повернулися з війни інвалідами, 164 нагороджені орденами і медалями.

Частина комуністів і комсомольців села Прибірськ залишилося для підпільної роботи в тилу ворога. Окупувавши край, фашисти повністю зруйнували господарство колгоспу, кращих людей села – комуністів і активістів – схопили і розстріляли.

Багато молоді з села погнали у фашистську неволю. Люди допомагали партизанам продуктами харчування, одягом, передавали потрібні їм відомості про дії фашистів та їх лакеїв – місцевих запродавців і зрадників: старост і поліцаїв. За допомогою цих людей партизанами, які діяли в Іванківському районі, у квітні 1943 року вбито старосту села Прибірськ – Петра Личмана.

Територією Іванківського та інших районів відбувся перехід партизанського з'єднання С.А.Ковпака. Про нього розповідається у книзі «Від Путівля до Карпат». В історичній праці читаємо таке: « 11-го березня 1943 року загони Ковпака в 1720 чоловік з Ровенської області перейшли в Київську і досягли району Приборська. 13 березня цього року зірваний міст через ріку Здвиж».

І далі: «20-го травня 1943 року німці були евакуйовані з села Приборськ. Раптово було зроблено напад на Приборський кушц поліції – убитий був поліцай».

Із Великої Вітчизняної війни в с.Пироговичі не повернулося 37 жителів, а більшість з тих, що повернулися були інвалідами.

І вед. Війна 1941-1945 років принесла велике горе людям, зруйнувала, розграбувала села Піски, Доманівка, Карпилівка та Ковалівка. 25 молодих дівчат з села Доманівка було відправлено на каторжні роботи до Німеччини. Але люди в селах не покидали роботи, в колгоспі сіяли і орали. Молоді хлопці пішли в партизани.

Старожили згадують, як одного разу хтось доніс окупантам, що за колгоспом в урочищі Синецького вбили німця. Розлючений німецький офіцер наказав всіх людей зібрати до школи і там їх розстріляти. Вчитель школи Юрій Мрачківський, який підтримував зв'язки з партизанами, установив на горищі школи кулемет, щоб якимось допомогти своїм односельцям. Але коли направили підводу, щоб повезти вбитого до

школи, то виявилось, що то поліцай. Людей всіх одпустили. Проте німці довідалися, що дружина вчителя Мрачківського – Катерина – має зв'язки з партизанами. Її арештували та розстріляли в Іванкові.

Після війни багато людей не повернулось з фронту.

П вед. У період Великої Вітчизняної війни на території Розважівського району за рішенням Київського обкому партії були сформований підпільний райком партії та партизанський загін. Першим секретарем підпільного райкому партійців І.В.Сергієнко, командиром партизанського загону – голова райвиконкому К.М.Скрипник. Підпільний райком партії й партизанський загін з трьох груп склали бойову групу, що налічувала 67 чоловік.

Протягом вересня – жовтня 1941 року на шляхах Розважів – Іванків та Шевченкове – Станішівка було підірвано 12 гітлерівських автомобілів, вбито 31 та поранено 25 фашистських солдатів і офіцерів.

У лютому 1943 року для розгрому партизанів прибув полк регулярної армії фашистів. Було спалено, розстріляно й закатовано 320 безневинних громадян.

На фронтах і в партизанських загонах під час Великої Вітчизняної війни брали участь понад 400 мешканців с.Розважів. Понад 120 з них загинули в боях.

Село Ставрівку в роки війни прославив його житель, кавалер трьох орденів Слави Юзеф Верес.

І вед. Мирну, творчу працю селян сіл Сидоровичі та Полідарівки перервала війна. Триста синів послали Сидоровичі на фронт Великої Вітчизняної війни. Сто одинадцять з них не повернулися додому.

А сидоровичан чекали два роки фашистської неволі. Багато юнаків та дівчат потрапили на примусові роботи до німецького рейху.

На території Розважівського району, до якого входили на той час Сидоровичі, діяли три партизанські загоны. Вони завдавали окупантам дошкульних ударів.

У листопаді 1943 року Сидоровичі були визволені від окупантів.

П вед. Під час віроломного нападу фашистських загарбників в 1941 році жителі с. Старі Соколи стали на захист рідної Вітчизни. Чоловіки пішли в Червону Армію зі зброєю в руках громити ворога, а ті що залишились, всебічно допомагали фронту. 23 серпня 1941 року фашисти вдерлися в села. Почалися страшні дні окупації. Але жителі не скорилися ворогові, йшли в партизани, допомагали їм продуктами харчування, переховували поранених.

11 листопада 1943 року війська 1-го Українського фронту визволили села. Жителі Ст.Соколів бережуть пам'ять про 56 односельчан, які загинули в боях за визволення рідної Батьківщини. У селі споруджено пам'ятний обеліск воїнам – землякам, на якому викарбувані імена загиблих.

І вед. З села Нові Соколи в роки фашистської окупації було забрано на каторгу в Німеччину понад 60 юнаків і дівчат. З 1942 року на території району діяв партизанський загін Петрова; після загибелі командира загін очолив учитель з

Нових Соколів І.А.Коваль. З фронту не повернувся 81 житель села. В боях за визволення Батьківщини загинули 55 жителів с.Потоки та 98 осіб з с. Красилівка. Пам'ять про загиблих увічнено на обеліску де викарбувано всі прізвища загиблих.

П вед. У серпні – вересні 1941 року німецькі війська увійшли до села Страхолісся, Медвин, Купов та інші села Страхоліської сільської ради. Поблизу села діяв партизанський загін ім Чапаєва. Багато людей із Страхолісся були партизанами, захищали Вітчизну на фронтах війни.

У вересні – жовтні 1943 року в районі села Страхолісся розпочалось форсування Дніпра. В ньому брали участь 77-й стрілецький корпус та протитанкова батарея лейтенанта Палія, мінометна рота старшого лейтенанта Бурина та танковий батальйон майора Хватова, Безрукова, мотострілецький батальйон Ассесорова.

Визволяючи Страхолісся, тяжкі поранення отримали капітан Ассесоров, лейтенанти Ачкасов і Борисов. Безприкладний подвиг здійснив механік – водій старшина Гудков. Стікаючи кров'ю, щоб не потрапити в полон, він підірвав гранатою себе і фашистів, які оточували його.

У Страхоліссі в трьох братських могилах захоронено 16 Героїв Радянського Союзу. За мужність, виявлену у боротьбі з фашистськими загарбниками, 76 жителів Страхолісся нагороджено орденами і медалями.

І вед. 24 серпня 1941 року в села Термахівка та Чкаловка ввійшли німецькі окупанти. Відразу було запроваджено новий жорстокий режим. З серпня 1942 року починає діяти підпільна група, якою керує Катерина Давиденко. Мужня дівчина, комсомолка зуміла налагодити зв'язки з партизанами. До складу групи входили Олена Самусенко, Марія Комаренко та Федір Стьопкін. Вони допомагали партизанам розклеювати листівки, агітували населення не працювати на ворога, а йти в партизани. В серпні 1943 року до Катерини Давиденко звернувся Олександр Терентюк із проханням провести його до партизан. Більше Катерина не повернулася додому. Разом з нею були заарештовані Стьопкін і Самусенко. Після довгих допитів і катувань 30 вересня 1943 року всі троє були розстріляні за Іванковом.

11 листопада 1943 року прийшло довгоочікуване визволення. В бою за село Термахівка загинуло смертю хоробрих 19 воїнів. Вони поховані в братській могилі в центрі села. З війни не повернулося до мирного життя 159 чоловік з с.Термахівка та 31 особа з с.Чкаловка.

П вед. Тяжким випробуванням стали для жителів села Тетерівське роки Великої Вітчизняної війни. Більшість чоловіків були призвані на фронт. У період фашистської окупації патріоти розгорнули активну боротьбу проти поневолювачів. Деякий час в селі Тетерівське діяла бойова група, якою керував вчитель села Підгайне І.В.Сергієнко, пізніше – перший секретар Київського підпільного обкому КП(б)У, Герой Радянського Союзу.

У навколишніх лісах отаборились партизанські загони, в яких були й тетерівці. Багато жінок у селі допомагали партизанам. Пекли хліб, шили і збирали одяг, темними ночами чекали на партизанських посланців.

Жертвами нечуваної розправи фашистів, що тривала до останніх днів окупації, стали комуністи, комсомольці, сільські активісти та їхні родини. Так, впродовж 1942-1943 років 13 партизанів та жителів села Тетерівське було розстріляно гітлерівцями. Поховані вони в братській могилі в селі Розважів.

22 серпня 1943 року партизанське з'єднання під командуванням Михайла Наумова форсувало річку Тетерів. Вирвавшись із кільця карателів, обійшовши ворожі гарнізони в селах Кухарі, Ханів, Запрудка, партизани безшумно зайняли село Унин, де до четвертої години ранку нагодували людей і дали перепочити коням. Потім пішли на Розважів і Оливу.

Партизанські загони діяли аж до приходу Червоної Армії.

З фронту не повернулось 136 жителів села Тетерівське. 128 жителів – учасників Великої Вітчизняної війни нагороджено орденами і медалями.

I вед. Великим тяжким випробуванням для жителів сіл Феневичі, Рудня Гальська, Рудня Шпилівська та Соснівка стали роки Великої Вітчизняної війни. До Радянської Армії було мобілізовано 237 чоловік з села Феневичі. Деревообробний комбінат було підірвано. 16 липня 1941 року в селі з'явилися перші німецькі солдати. За два роки і два місяці в Німеччину було вивезено 177 осіб, 12 – не повернулось. Востаннє до Німеччини вивозили селян восени 1943 року, перед приходом Радянської Армії. Під час німецької окупації повністю було зруйноване господарство колгоспу і спалена школа. В навколишніх лісах діяли партизанські групи. Командиром однієї з яких був Петро Федоренко.

6 листопада 1943 року село було звільнено від німецьких окупантів. У боях за село загинуло 80 бійців, які поховані в братській могилі. За мужність і відвагу, виявлені на фронті, 282 жителі села були відзначені урядовими нагородами, а 145 – не повернулись до рідного дому.

II вед. Чорним крилом зачепило села Шпилі, Зимовище, Воропаївка, Білий Берег та Рокитна Слобода Велика Вітчизняна війна. Німці грабували населення, забирали худобу, птицю. Забирали молодь до Німеччини. На місцях формувалися батальйони з місцевого населення.

Неподалік Шпилів, у сосновому лісі урочища Березівка, німці розстріляли не тільки партизанів – підпільників, активістів, але й мирних жителів з усього району. Нині тут розташований пам'ятний знак, а також могила підпільниці Фаїни Лосевої з Термахівки, замученої в застінках гестапо. Одна з вулиць названа ім'ям мужньої підпільниці Катерини Феценко, яку в травні 1943 року доносчик видав гестапівцям. По дорозі на Шпилі, у сосняку, Катю розстріляли.

Пам'ятники загиблим воїнам встановлені в селах Зимовище, Воропаївка, Рокитна Слобода, Білий Берег. На кладовищі останнього села впорядковано п'ять могил невідомих визволителів села.

Із фронтів Великої Вітчизняної війни не повернулося 117 односельчан. Через село Воропаївка проходив партизанський загін С.А.Ковпака.

І вед. 70 років відділяють нас від дня визволення Іванківського району від німецько-фашистських загарбників. Давно заросли травною окопи. Давно сіють пшеницю на землі, яка горіла і стогнала. А люди... людям і досі болять завдані війною рани. Ми повинні завжди пам'ятати тих, хто відстоював цей мир на фронті, йшов партизанськими стежками, кував перемогу у ворожому тилу.

Підготувала: А.В.Гончаренко, провідний методист ЦРБ

Використана література:

1. Іванків – 808 днів окупації / упоряд. О. А. Николайчук. – К. : Стилос, 2007. – 80 с. : іл.
2. Іванківщина. Перлина Поліського краю / Ред. кол.: Т. Микитенко (кер. проекту) та ін. – К.: Генеза, 2008. – 128 с.: іл.
3. Книга Пам'яті України. Київська область : Т.4. Іванківський район ; Кагарлицький район ; Києво – Святошинський район ; Макарівський район / голова редкол. Г. Й. Гончарук. – К. : Молодь, 1995. – 864 с.
4. Ковпак С. А. Від Путивля до Карпат / С. А. Ковпак. – Львів : Каменяр, 1980. – 182 с. : іл.
5. Смовж П. Я. Крізь роки і відстані : нариси з історії Іванківського району Київської області/ П. Я. Смовж. – Іванків : Полісся - телепресінформ, К. : Генеза, 2001. – 480 с. : іл.